

KOLIKO JE VELIKA LJUDSKA PATNJA

PIŠE: IRENA ANTIĆ

Specijalno za Povelju iz Sarajeva

Još uvek su živa sjećanja na prve tv snimke hiljada žena, djece i starijih ljudi, koji su se u kolonama slijevali na područje Kladnja, Tuzle i okolnih mjesta, nakon što su ih srpske snage pod komandom haškog optuženika Ratka Mladića, nakon zauzimanja Srebrenice, u namjeri trajnog etničkog čišćenja protjerale sa tog područja. Bili su to dani najžešćih granatiranja civilnih objekata u Sarajevu i ponovnog pokušaja Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske RS da probije обруч odbrane glavnog grada i da se tako skrene pažnju domaće i svjetske javnosti sa organiziranog, sistematskog, brutalnog zločina i pokolja hiljada Bošnjaka, koji su u danima nakon 11. jula 1995. bili zarobljeni i odvedeni iz Potočara ili uhapšeni, a potom likvidirani tokom pokušaja proboja šumom od Srebrenice do slobodne teritorije. Loše vijesti sustizale su jedna drugu. Prve izjave preživjelih svjedočile su o užasnoj patnji, gladi, strahu i neizvjesnosti kroz koju su ti ljudi prolazili. Ispovijesti majki i djece, upućivale su na to da se o sudbini hiljada muškaraca ništa ne zna. Svjedočili su već tada o razdvajanjima dječaka i mladića od njihovih majki, o brutalnom mučenju civila na očigled pripadnika holandskog bataljona u krugu i ispred baze UN, o pokolju, silovanju, teškim rastancima sa članovima svojih porodica.

Sjećam se kiše koja je padala tih dana. Rekla bih danas, i nebo i Bog plakali su nad sudbinom oko 40.000 Bošnjaka sa područja Podrinja, koji su, nakon etničkog čišćenja i progona iz okolnih mjesta, spas od progona 1992, i 1993, pronašli u Srebrenici. Sjećam se grmljavine, koja je bila zloslutnija nego granate koje su konstantno ubijale moj grad. Sjećam se, bio je 13. juli. Bilo je neevrije-me, oblaci su se do zemlje spustili. Stajala sam sa Nedžmom, prijateljicom iz ratnih dana. Rekla mi je zabrinuto: „Otac mi je noćas kroz ratni tunel, preko Igmana, krenuo prema Tuzli. Ništa ne znamo o nani i dedi, za tetke, stričeve i njihove porodice. Svi su bili u Srebrenici. Strah me je“. Čak nisam sigurna ni da smo tada najbolje razumjele šta pričaju

i šta uopšte rade sva „važna“ imena, čije su se izjave o „događajima“ u „zaštićenoj enklavi Srebrenici“ smjenjivale na tv stanicama. Nismo tada još mogli ni naslutiti, kakva se planetarna tragedija obrušila na Podrinje. Bilo je već previše prihvatiti činjenicu da svijet šuti, da je život tih ljudi, blago rečeno, agonija. Sjećam se izbezumljenih dječijih pogleda, straha i suza u njihovim očima. Grčevitih držanja uz stariju braću i sestre, uz majke, koje su slutile da vijesti o muškim članovima porodice uglavnom neće biti dobre. Sjećam se i jedne mlade žene, koja je 11. jula posljednji put u Potočarima vidjela svoga supruga. U naručju je nosila bebu od 3-4 dana. Porodila se na dan ulaska Mladićeve vojske u Srebrenicu....

Prošlo je od tada 18 godina.

Taj dječak ovih dana postaje punoljetan. Oca nikad nije vidio. Jedan je od mnogih, koji se jula 1995, ne može sjetiti, al će prazninu, koju je taj dan donio u život njegove porodice osjećati zauvijek.

Sjećam se marta 2003. godine, prve dženaze u Potočarima za 600 Bošnjaka. U sjećanju nosim riječi jednog starijeg čovjeka, koji mi je kroz suze tada rekao: „Izgubio sam ovdje sina jedinca. Ne znam gdje su mu kosti. Al', danas sam tu da klanjam dženazu svim ovim ljudima. Svi su moji, svi su naši. Čitava je Bosna danas u žalosti“.

Praznina i bol zbog gubitka najbližih članova porodice, komšija i prijatelja, to je sjena koja sve ove godine prati preživjele Podrinjce. Minulih 18 godina obilježila je grčevita borba ovih hrabrih majki, supruga i kćeri da saznaju istinu o sudbini svojih sinova, muževa, braće, da ih pronađu, ukopaju i tako im vrate ime, prezime i dostojanstvo. Borba da se utvrdi istina, da činjenice o razmjerama srebreničke tragedije u pravnim i historijskim spisima budu nauka, šta se dogodi kad mržnja zagospodari. Obilježile su ih presude koje su potvrdile da se u Srebrenici dogodio genocid. Ali i gorčina zbog onih, koje su, poput oslobađajućih presuda Stanišiću, Simatoviću i Perišiću, u očima preživjelih poljuljale autoritet međunarodnog Tribunala. Obilježilo ih je na stotine otvorenih masovnih grobnica sa posmrtnim ostacima ubijenih. Nemir i strepnja svake majke dok je mislila o tome, na koji način je njen sin ubijen, da li je mnogo patio, da li je u smrt otišao žedan i gladan, da li je strijeljan, da li će, ako dočeka da ga ukopa, u mezar biti spušteno samo nekoliko pronađenih koščica ili cijelo tijelo... Obilježile su ih brojne nepravde prema ovim hrabrim ženama, negiranje i

šutnja o zločinu, ali i suosjećanje i poštovanje mnogih zbog tragedije koju su doživjele i snage i istrajnosti, koju su pokazale. Bezbroj puta ispričale su tragične priče svojih života. Mnoge sam i sama zabilježila.

Ta nepodnošljiva bol i težina, koju je nosila svaka njihova izgovorena riječ i suza koja bi nečujno krenula niz njihove obraze, ta snaga u njima i želja da izdrže, da ih bol ne raznese, taj nijemi krik koji guši, nikada mi nisu dozvolili da za njihova gorka iskušenja pronađem pravu riječ. Počela sam tako od njih da učim, da ih slušam s poštovanjem, da pokušam razumjeti koliko velika može biti ljudska patnja ili mržnja sa kojom čovjek čovjeku može nanijeti zlo i uništiti život... U njima sam željela naći dobre sagovornike, a najčešće u tim dobrim, velikim, ranjenim dušama pronalazila prijatelje. Naučila sam već kako kucaju njihova ranjena srca. I sve ove godine, pitam se, ko uopšte ima pravo da oprost i ime onih, kojih više nema i kako da oprostite majke, koje su ostale bez svoje djece?!

I evo, opet je juli. Još jedna kolektivna džena-za. Trinaesta po redu. Već deset godina, ubijeni Podrinjci, vraćaju se na mjesto najstrašnijeg zločina u Evropi nakon Drugog svjetskog rata, na mjesto najbolnijih rasanaka, na mjesto stradanja, najtežih sjećanja, na mjesto izdaje međunarodne zajednice, u Potočare. U mezarju Memorijalnog centra do sada je ukopano 5657 žrtava. Sa ovom dženzazom, bit će ih oko 6000.

Vraćaju se nijemi svjedoci genocida na svoje posljednje počivalište mnogo sporije, nego što su iz Srebrenice i Potočara protjerani i ubijeni. Protjerivanja, zatvaranja, mučenja i strijeljanja, pokopavanja u masovne grobnice trajala su desetak dana tokom jula 1995. Ponovna otkopavanja primarnih i premještanja u sekundarne i tercijarne grobnice, od Potočara, do Bratunca, Zvornika, Vlasenice, Milića i Konjević Polja, radi pokušaja trajnog uklanjanja tijela i sprečavanja njihovog pronalaska, obavljena su u jesen iste godine. Oni, koji su u tim zločinima učestvovali, naredili ih ili samo posmatrali, ne žele pomoći da se okonča agonija. Zato tijela na stotine dječaka, muškaraca i mladića još skrivaju masovne grobnice, udaljeni putevi, šume i smjetlišta.

Opet me u Potočarima dočekuje vrelo julsko sunce, bijeli nišani, mir, spokoj i čistoća nevinih duša. Kao i uvijek, tiha molitva za sve one koji su toliko propatili, a smiraj našli u ovom mezarju. Suza za jednog Rijada, koji tu počiva već četiri godine i sve to

kao izraz poštovanja i neki poseban način da se pronađe u sebi snaga za sve što ću za ove dane sjećanja na 11. juli 1995. čuti, vidjeti, proživjeti uz one koji ovog jula polažu nekog svog.

Ovog puta, zadržavam se u razgovoru sa majkama koje na posljednji put ispraćaju svoje sinove. Munira Subašić ukopat će 20-godišnjeg sina Nermina. Kadira Gabeljić dvojicu sinova. Imali su 16 i 21 godinu. Obje su izgubile muževe i mnogo članova svojih familija. Veže ih ista, preteška bol i ranjeno majčinsko srce. One se između sebe najbolje razumiju i jedna drugoj, možda, kroz razgovor ublaže patnju. Slušam ih i po ko zna koji put razmišljam, da li je teže majci, kojoj su ubijena dva, tri, pa i pet sinova, ili majci, koja je imala samo jedno dijete i danas nema nikoga?

„Moj Nermin je bio veselo, vrijedno i drago dijete. Imao je lijep osmijeh i po tome su ga svi znali“. Priča mi Munira i pokazuje njegovu posljednju fotografiju iz ratne 1994. godine i jedinu koju je uspjela sačuvati, kad su u julu 1995. godine morali napustiti stan i sa hiljadama ljudi iz Srebrenice krenuti prema Potočarima. Prisjećajući se teških godina rata, prije genocida, zadržala je na spomen izgladnjivanja, nedostatka struje, ogrijeva, granatiranja i dana kad su, u već uništenu Srebrenicu počele pristizati hiljade izbjeglica iz Cerske, Nove Kasabe i drugih mjesta:

„Moji sinovi, Vahidin i Nermin, koji su, kada je rat počeo imali 24 i 17 godina, moj muž i ja, bili smo jedna sretna porodica. Tokom ratnih godina, nije se živjelo, već preživljavalo. Nekad, čini mi se, nije bilo, što kažu, ni dovoljno zraka da dišeš. Nekad se imalo nešto hrane, nekad nije bilo ništa. Al, svi smo sve između sebe dijelili, pomagali se, i tako je bilo lakše. Moj stariji sin kasnije je prešao u Žepu, tako da, kada je Srebrenica pala, sin Nermin, muž i ja bili smo skupa. Moj Nermin rođen je 5. decembra. Njegov prvi rođendan u ratu, bio je 17. I dobro se sjećam i radosti i tuge naše zajedničke tog dana. Ja sam kao majka željela da mu uljepšam rođendan, pa makar lijepim riječima. Rekla sam mu: 'sine, sretan ti rođendan. Ružno je ovo vrijeme, al bit će valjda dobro, ako Bog da', a on se meni osmijehnu i zagrl me, pa kaže: 'Sretan mi je majko, sretan, kako ne bi bio, živi smo i skupa svi, a dobio sam komad bijelog hljeba i čašu čaja od tete 'Timke'. To je bila žena, koja je čuvala mog Nerka kad je bio mali“. Sve do jula 1995. kaže Munira, bilo je vrijeme u kojem je narod Podrinja živio u strahu, neizvjesnosti i nadi da će agoniji

doći kraj, da će doći neko ko će pomoći tom narodu, spasiti ga od tihog umiranja: „A onda je došao 6. juli. Od ranog jutra trajalo je granatiranje cijelog grada. Bili smo uplašeni. Narod je svašta pričao, ali se ispothiha moglo čuti da neće biti dobro i da srpska vojska steže obruč oko grada. Ujutro, 11. jula narod je krenuo prema Potočarima, jer se proširila vijest da je Srebrenica pala. Mislili smo da je u bazi UN siguran spas. Krenuli smo po onoj vrelini pješke od Srebrenice prema Potočarima. Sa svih strana i dalje su odjekivale granate i pucnji. Narod je bio isprepadan. Neki su žurili izbezumljeni, neki su u naručju nosili samo djecu, a neki kese i po neki ruksak sa malo hrane i odjeće. Nismo znali šta nas čeka. U jednom trenutku, među grupu ljudi u kojoj sam bila sa sinom i mužem pala je granata. Jedan čovjek je poginu, svog ga je raznijela, a troje-četvero ljudi je bilo ranjeno. Mog Nerka je bacila detonacija. Čini mi se da se mozak tog čovjeka sav po njemu prosuo i uplašio se. Morali smo nastaviti put prema Potočarima i dok smo došli do baze UN, dijete mi je bilo skroz ošamućeno i gubilo je svijest, počeo je padat. Tad su mu neki bolničari ukazali pomoć i on je u toj ambulanti improvizovanoj prenoćio 11. na 12. jul. Ta noć u Potočarima na otvorenom bila je strašna. Djeca su plakala, ljudi nervozni i u strahu, a Mladićeva vojska svuda oko nas. Te noći ubijeni su neki ljudi tu u blizini baze. Čuli smo krike i zapomaganje. U neka doba noći, sa jednom mladom ženom, koja je imala bebu, krenula sam tu u blizini da naspem vode. Taman kad smo prišle blizu, rekli su nam neki ljudi, 'ne idite dalje, dole su ljudi zaklani'. Bila sam radoznala, ili sam to uradila iz straha, krenula sam naprijed i u žitu vidjela 8 ili 9 preklanih ljudi. Počela sam histerično da vrištim i plačem i vratila sam se među masu. Za mnoge porodice bila je to posljednja noć koju su proveli skupa. Dan kasnije došao je kraj našim nadama. Mladić je sa svojom vojskom došao među narod. Izgledao je k'o vuk kad dođe među ovce. Tad nisam znala da je to on. Tad su već počela masovna odvođenja i odvajanja muškaraca, pa i dječaka. Holandski vojnici

bili su tu. Sve su vidjeli, ali ništa nisu učinili da nam pomognu i zaštite nas. Čak su neki srpski vojnici uzimali njihove uniforme i preoblačili se. To smo shvatili kad je jedna djevojka, koja je bila tu s nama, a koja je radila kod Holanđana, rekla: „Ja ove ljude ne znam, ali oni sigurno nisu holandski vojnici“. Ubrzo poslije toga, kada su i oni počeli da odvođe naše muškarce, shvatili smo kakva je igra u pitanju. Kada je Mladić okružen svojim vojnicima došao blizu nas., ja sam od straha opet počela plakat. Pogledao je u mene i pitao: 'Što plačeš', a ja, umjesto da zašutim, kažem, 'bojim se za svog sina'. Pitao je 'gdje ti je sin' i kad sam rekla da je tu u bazi u bolnici, upitao je kako se zove i naredio dvojici vojnika da ga dovedu. Rekao je tad, 'nemoj da se bojiš. Tvoj će sin ići s tobom, samo dok mi provjerimo nešto'. Poslao je dvojicu vojnika unutra da ga dovedu. Jedan od njih bio je moj komšija, Milisav Gavrić, koji sad živi u Srbiji, a pobjegao je tamo kad je Tužilaštvo BiH pokrenulo istragu protiv njega. E, tada počinje moja muka. Dovedli su Nerka i umjesto da ga ostave sa mnom, proveli su ga pored mene. Ja sam potrčala za njima. Ja sam povukla njega, on mene. Vrištala sam dok glas nisam izgubila, a onda je moj Nerko rekao, 'mama, pusti me, bit će sve dobro, nemoj se sekirat'. Njemu bilo žao mene. Ja se sekiram od tad, evo, 18 godina, mog Nerka nema pa nema, i šta sam evo, dočekala. Poslije toliko godina traganja i odlaska po masovnim grobnicama, dočekala sam da ovog 11. jula ukopam samo dvije kosti moga Nerka...

A kad su ga odveli od mene, ja sam izgubila svijest. Kad sam se probudila. Bila sam u bolnici u Bratuncu. Tu su me doveli. Tu su me i maltretirali, tukli... Vratili su me onda u Potočare i odatle sam sa preostalim narodom u zadnjem konvoju, 13. jula popodne krenula prema Kladrnju...

Volim da dođem ovdje u Potočare. Ovdje mi je ukopan muž. Evo, sad će tu bit i mezar moga Nerka. Al, uvijek mi se vrata slike, vrata mi se u podsvijest oni strašni krici, onaj osjećaj straha, miris tih dana jula kad smo ovdje Boga molili samo da preživimo i mi i naša djeca, teško mi je... A ,moj Nerko je uvijek uz mene, gdje god da sam. I kad legnem, i kad oči otvorim, njegov glas i lik su sa mnom. I nikad, otkad njega nema nije za mojim stolom bilo onih jela koja je on volio. Nikad ih više nisam mogla pripremiti. Moj je sin želio da živi, da bude sretan. Imao je svoje snove, ali, zaustavili su ga oni, koji su se pobrinuli da danas nema ni njega, ni hiljada mojih Podrinjaca... Čini mi se da mi

je sada, 18 godina poslije i teže, nego što mi je bilo tog dana kad smo se rastali. Tad sam se nadala da će ipak doći živ. Sad znam da nikad doći neće... I te dvije kosti koje su pronađene bile su rasturene u dvije grobnice. Jedna je pronađena ovdje iznad Potočara u grobnici Budak, a druga dvadesetak kilometara odavde, u grobnici u Glogovi, gdje je u blizini i strijeljan, što je utvrđeno DNK analizom... Ne znam, ne znam, šta se to moglo dogoditi. Stalno sama sebe pitam i pokušavam naći odgovore. Zbog čega su ih pobili, zašto su im kosti tako razbacali? Dok sam živa pričat ću i pitat ću se to. Ni 18 godina nakon genocida, nemam odgovor - zašto?

Kad god sretnem nekog njegovog prijatelja ili školskog druga, teško mi bude. Kad čujem da se neki od njih oženio i dobio dijete, radosna sam i tužna u isto vrijeme. Drago mi je zbog tih momaka, a u meni opet progovori ta majčinska bol, pa se pitam, a što ja nisam mogla dočekati da oženim moga Nermina i dočekam njegovu djecu?! Kad čujem tuđe svatove, mene u srcu zaboli praznina. Ja, eto, 18 godina čekam da taj zločinac, taj moj komšija koji ga je odveo za to odgovara. On mora osjetiti patnju zbog patnji koje je činio drugome. I on danas ima sina. Nek je njemu njegov sin živ i zdrav, al' njega kazna mora stići. Voljela bih stat pred njega i pitat ga, jesi li sretan što si to napravio. Mi smo majke sretne kad nađemo bar jednu kost i kad vidimo nišan svog djeteta. Kad znamo da se duša smirila. Tako će se i za moga Nerka znati da je bio, da je postojao, da sam ga imala, s njim se ponosila i da su mi ga dušmani ubili. Sama sebe pitam, kako da preživim 11. juli. Voljela bih da u tabutu mog Nerka bude i njegova glava, i ruke, jer ja sam njega rodila s tim, pa, eto, i ubijen, al' da je makar čitav. A ovako, kad pročitaju njegovo ime i prezime i kad ponesu njegov tabut, a znam da su u tabutu samo dvije kosti, ne znam kako ću to preživjet! Po našem običaju se uvijek u tabut, pod glavu stavi nešto. A, šta ću ja staviti svom djetetu. Stavila, ne stavila, glave nema. Ja sam vjernik i znam da duša ide tamo gdje treba, a tijelo pod zemlju, i zemlji ćemo se svi vratiti. Ja se nadam da kad dođe vrijeme, njegova majka će doći tamo gdje je on sad, i mi ćemo opet biti skupa.

Najviše me boli što oni koji su zločin činili, nisu se pokajali i ponosni su na to što su napravili. Boli me što mnogi ne odgovaraju za zločin. Ne mogu svi ni odgovarati, al' neka se znaju imena svih koji su u zločinu učestvovali, oni imaju imena i prezimena, kao i žrtve i to se mora znati". U godinama

nakon genocida, Munirina najveća radost su njene unuke Sara i Nejra, kćeri njenog starijeg sina. Ipak, priča nam uz blagi osmijeh i suzu radosnicu, u ovoj teškoj godini, kad kopa svoga sina, Bog joj je poslao novu radost, snagu i razlog da živi: „Nedavno sam dobila i unuka. Dali smo mu ime Kerim. Iako mog Nerka niko nikada zamijeniti ne može, mislim da je ovo za mene milost Božija. Nadam se da će izrast u pametnog i poštenog čovjeka. Učit ću ga da bude dobar, da voli i cijeni svoje, ali i da poštuje druge i drugačije“.

Munirina priča o unucima, izmamila je suze iz Kadirinih očiju. Ova Srebreničanka iz sela Sućeska, danas živi sama. Njeni sinovi nisu bili oženjeni, i u njenoj, kako kaže, pustoj kući, nikad neće biti vesele dječije graje. Sad živi u blizini Sarajeva. Često ode u svoje selo, u kojem živi samo jedna žena-povratnica. „Nekada je tu bilo dosta naroda. Uglavnom familija moga muža. Danas nikog nema. Većinom su ubijeni. Preživjela su 2-3 muškarca samo. Po neko živi kilometrima odavde. Nekad me uhvati strah i tuga. Pogledam te kuće i k'o da čekam da neko iz njih iziđe, a nigdje nikog, dijete moje, nikog, sav komšiluk postrado. Pustoš...“

Kadirini sinovi Meho i Mesud, od ovog 11. jula počivat će u Potočarima uz svog oca Abdulaha. Iščekajući, kako kaže, najteži dan u svom životu, Kadirina priča: „Ne možeš nazor umrijeti. Sve je od Boga, pa i ovo. Drago mi je da sam dočekala da im vidim nišan dok sam živa. Imala sam jednog brata. I on je ubijen. Sve su ovo naša braća, svi koji su ubijeni. To malo kosti moja dva sina sakupljene su u četiri grobnice. Mesud je pronađen u grobnicama u Kamenici i Kozluku. Mehina glava pronađena je u grobnici Budak kod Potočara, a ostale kosti u Glogovi. Tima, koji su to počinili, da im Bog pravda bude. Eto, ne znam šta da kažem. Ipak, meni je lakše, kad pomislim na majke koje svoje sinove nikada neće naći. Volim doći ovdje u Potočare i sad kad budem imala njihove mezare, bit će mi kao da sam skupa s njima. Rastali smo se 11. jula ispred naše kuće. Njih dvojica su otišli sa ocem preko šuma, a ja sam sa

svekrvom krenula za Potočare. Mlađi sin se jedva rastao od moje svekrve. To je bilo teško za gledati. Rekli smo tada, vidimo se u Tuzli, al nikad poslije toga nit sam ih čula, niti vidjela. Muž i stariji sin ubijeni su u hangaru u Kravici, gdje je za noć ubijeno oko 1000 zarobljenih ljudi. Vidio ih je tu jedan komšija, koji je to preživio i uspio pobjeći. Mlađi sin, uspio je proći dobar dio puta kroz šumu i skoro doći do slobodne teritorije, ali je tu negdje nastradao. Živim, eto, što moram. Šta će biti nakon dženaze sa mnom, ne znam. Nije mi više ni važno. Najteže mi je uz Bajrame. Kad se svi sakupe, a ja sama. Radujem se zato uz Bajrame kad mi ko dođe i vrata otvori. I poneku radost i žalost dijelim sa ovim ženama, koje pate isto ko i ja. Ne daj Bože da sam sama, da nemam njih, ne bih dana živjela. Rana je moja do groba, dijete“.

I Munirinu i Kadirinu i bol svih onih, koji su u genocidu izgubili svoje najdraže, uz ovaj 11. juli još težom prave one, koji se nikada nisu odrekli kontinuiteta sa srpskom politikom i zločinima devedesetih, čije je krvavo finale počelo upravo ovdje u Potočarima. Baš uz 18-godišnjicu genocida, nadomak Potočara, završava se gradnja i za Petrovdan otvorit će se novoizgrađena, reći će povratnici i preživjeli Podrinjci, inat-crkva. Opštinske vlasti pokušale su osporiti gradnju ovog vjerskog objekta, ali je nadležno entitetsko ministarstvo poništilo ranije odluke i odobrilo nastavak gradnje crkve. Zbog toga je i Organizacioni odbor za obilježavanje godišnjice genocida u jednom trenutku razmatrao mogućnost neodržavanja dženaze. Ipak, odluka je donijeta. Dženaze će biti, ali, sigurnost se nikome do kraja ne može garantirati. Ovakav potez Srebreničani doživljavaju kao novu, orkestriranu provokaciju i pritisak na povratnike u mjesto Budak iznad Potočara. Samo jedan pogled na Memorijalni centar i mezarje u Potočarima pruža nevjerovatan prizor, beskrajne nizove nišana ubijenih Bošnjaka Podrinja, povratničko naselje i pravoslavnu crkvu između. Bošnjaci-povratnici u Srebrenicu jasno naglašavaju: „nemamo ništa protiv vjerskog objekta. Mi smo u ratu sačuvali staru pravoslavnu crkvu u Srebrenici. Sporna je lokacija, jer se crkva pravi među bošnjačkim kućama, s ciljem izazivanja

novih nereda i netrpeljivosti“. Udruženja žrtava obraćala su se na brojne međunarodne adrese. Ovaj problem razmatralo je i Vijeće za provedbu mira. Sve što su mogli učiniti bila je osuda. Takvom stavu usprotivila se Rusija i izuzela svoje mišljenje. Konkretne poteze niko nije poduzeo. „Ako bude problema, međunarodna zajednica snosit će dio odgovornosti“, poručili su Podrinjci. Predsjednik Skupštine opštine Srebrenica, Radomir Pavlović, osude iz Ambasade SAD i OHR protumačio je kao miješanje u unutrašnja pitanja i nadležnosti Republike Srpske.

Aiša Omerović, povratnica je u mjestu Budak. Sa prozora njene kuće vide se mezarje u Potočarima, inat-crkva i lokacija masovne grobnice Budak, nadomak crkve, u kojoj su prije nekoliko godina pronađeni posmrtni ostaci 137 žrtava. Strah i provokacije su, kaže, ono što je muči danima:

„Ovo samo rade nama majkama za inat, da bi se mi iselili odavde. Izvjesili su zastavu, galame tuda, prkose nam...“

I povratnica Šahida Abdurahmanović izabranu lokaciju za gradnju crkve smatra provokacijom. „I onda kada budem čula njena zvona ovdje iznad vječne tišine našeg mezarja u Potočarima, ja to neću smatrati završenom pričom. Borit ću se do kraja života da se ona odatle izmjesti na drugu lokaciju. Priča se da bi neka postrojavanja pred crkvom mogla biti baš na dan dženaze, 11. jula. Ne bih željela incidente uz obilježavanje godišnjice genocida, i evo, povest ću sve žene, koje to žele, da na dan kada kolona sa hiljadama učesnika 'Marša mira', koji će proći oko 100 kilometara od Nezuka, do Potočara, istim putem, samo suprotnim pravcem od onog kojim su u julu 1995, naša braća, muževi i očevi pokušali naći spas od srpskih snaga, bude prolazila kroz naselje Budak prema Potočarima, doći ću na lokaciju masovne grobnice Budak, tu uz crkvu, napraviti ćemo živi zid da kolona mirno prođe, da neko ne zloupotrijebi i, ne daj Bože, izmanipulira te ljude, koji dolaze na dženazu“, kaže Šahida.

Sramno bi bilo da međunarodna zajednica ponovo zatvori oči pred jasnim kršenjem ljudskih prava i diskriminiranjem povratnika u srebrenički kraj. Očito da oni koji su planirali, organizirali i izvršili etničko čišćenje i genocid u julu 1995. godine, sad ponovo, nekim drugim sredstvima, uz podršku svojih istomišljenika, nisu daleko od želje i namjere da iz Srebrenice ponovo pokušaju protjerati i žive i mrtve Bošnjake.